

2023

Jaarverslag

NME De Klyster, Educatie Natuur en Duurzaamheid

Gemeenten Noardeast-Fryslân en Dantumadiel

1. Voorwoord	3
2. Verantwoording	4
3. Samenvatting	6
4. Aanbod en Bereik	10
- Activiteiten 2023	
- Uitleen Centrum 2023	
- Ontwikkelen in 2023	
- Ondersteuningsaanvragen derden 2023	
5. Personeelszaken – Team	17
- Samenstelling	
- Stagiaires	
- Deskundigheidsbevordering	
- Teambuilding	
- Organisatieverandering en ontvlechting	
6. PR en Communicatie	19
- Nieuwsbrief	
- Scholennetwerk	
- Pers en media	
- Website en CMS webapplicatie	
- Lezingen en presentaties	
- Betrokken bestuurders	
7. Financiële paragraaf	22
8. Conclusies	23

1 VOORWOORD

Dit is het jaarverslag 2023 van het gemeentelijk centrum voor natuur- en milieueducatie De Klyster.

2023 was een topjaar want nog nooit gingen zo vaak leerlingen mee op pad met een natuurgids van De Klyster: **11.695 x**. Nog altijd is er sprake van groei (2022 10.723 x).

Daarnaast wisten niet alleen scholen De Klyster te vinden. Maar liefst **28 instanties** meldden zich bij De Klyster met een ondersteuningsvraag of een verzoek om samen te werken. Ook binnen de **eigen gemeentelijke organisatie** wordt De Klyster steeds vaker ingezet als het gaat om het betrekken van jongeren bij onderwerpen die vallen binnen het NME-werkveld. Voorbeelden hiervan in 2023:

- Samenwerking met afdeling Gemeentewerk: project biodiversiteit op begraafplaatsen;
- Samenwerking met afdeling Afval: project Himmeldeï en voorbereiding Zwerfafvalproject;
- Samenwerking met afdeling Gezondheid: Campagne ik bén natuur
- Samenwerking met afdeling Taalbeleid: Werken aan combinatie NME en Frysk i.k.v. Taalbelied

De **integraliteit** werd actief opgezocht. En De Klyster onderhield actief haar scholennetwerk. Dat kanaal is goud waard voor de communicatie en implementatie.

Provinsje Fryslân gaf dit jaar subsidie aan De Klyster, waarmee al het educatief materiaal tweetalig gemaakt kon worden. Het slaagde om deze klus binnen negen maanden te klaren. Begin 2024 opent het **1e Friese tweetalige NME-Centrum**.

Grote thema's dit jaar waren **Bomen & Biodiversiteit en Natuur & Gezondheid**.

Daarnaast voerde De Klyster samen met de GGD de grootschalige **Campagne ik bén natuur** in het kader van het gemeentelijke programma **Sûn op Eigen Grûn van Dantumadiel en Noardeast-Fryslân**.

Burgemeesters en wethouders, raadsleden en de kinderborgemeesters gaven in 2023 meerdere malen acte de présence tijdens klysteractiviteiten. Dit alles zorgde er voor dat De Klyster regelmatig aandacht van de pers kreeg.

De reorganisatie en ontvlechting van Noardeast-Fryslân en Dantumadiel heeft ook De Klyster de nodige inspanning en tijd gekost. De vervroegde Tweede Kamer Verkiezingen op 22 november 2023 hadden tot gevolg dat **wethouder Aant Jelle Soepboer** vertrok naar de landelijke politiek. **Wethouder Hanneke Jouta** heeft voor Noardeast-Fryslân (Ferbûn mei de Mienskip) zijn plaats ingenomen en zij heeft samen met **wethouder Gerben Wiersma** van Dantumadiel (Sosjaal en Tichtbij) NME De Klyster in de beleidsportefeuille.

In dit verslag kunt u lezen wat het gemeentelijk NME-centrum in 2023 heeft ondernomen en ontwikkeld om basisschoolkinderen te betrekken bij maatschappelijke/gemeentelijke opgaven op het gebied van natuur, biodiversiteit en landschap, water en klimaat, afval en grondstoffen, energie en duurzaamheid, voedsel en gezondheid. De jeugd heeft de toekomst en jong geleerd is oud gedaan.

Het klysterteam en portefeuillehouders wethouder Gerben Wiersma van Dantumadiel en wethouder Hanneke Jouta van Noardeast-Fryslân kijken tevreden en met trots terug op dit actieve NME-jaar.

20 maart 2024 Marjolein Staal, teamleider De Klyster

2 VERANTWOORDING

De Klyster is een intergemeentelijk NME-Centrum dat zich inzet voor een groen, gezond en duurzaam Noordoost Friesland.

De Klyster verzorgt het NME-beleid voor de gemeenten Dantumadiel en Noardeast-Fryslân en organiseert de beleidsimplementatie en de uitvoering. Iedere 4 jaar verschijnt een beleidsplan. Ieder jaar een jaarplan en een jaarverslag.

Het Beleidsplan 2020-2024 van De Klyster was voor 2023 richtinggevend. De thematiek van het jaarprogramma 2023 sloot aan bij dit beleidsplan.

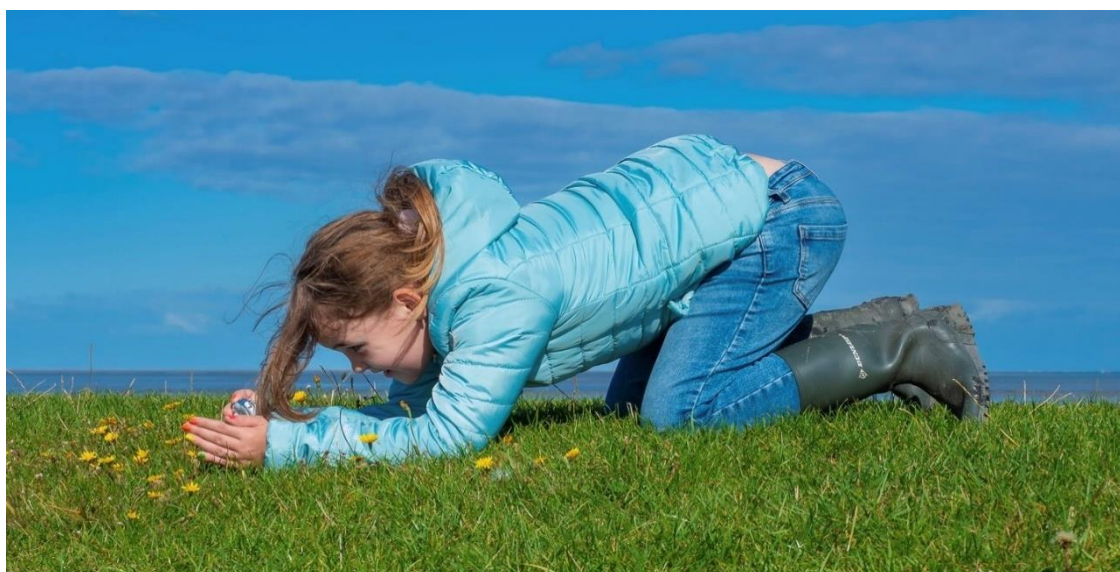
De Klyster heeft een jaarlijks gemeentelijk werkbudget dat aangevuld wordt met financien uit o.a. subsidies en deelnamegelden van scholen (in 2023 > dan 33%).

De Klyster is binnen de gemeentelijke organisatie het expertisecentrum op het gebied van NME. De vakspecialisten zijn opgeleid in onderwijs, communicatie, natuur- en duurzaamheidseducatie en op de hoogte van landelijke trends. De vrijwilligers zijn natuurspecialisten en kennen de regio als hun broekzak. De Klyster onderhoudt actief een scholennetwerk en maakt onderdeel uit van groene, landelijke en provinciale netwerken.

Zowel intern als extern wordt De Klyster geraadpleegd en actief betrokken. De Klyster zelf zoekt ook de verbinding en integraliteit en samenwerking binnen en buiten de eigen organisatie.

De Klyster vertaalt gemeentelijke opgaven en ambities op het gebied van duurzaamheid, natuur, biodiversiteit en landschap, water en klimaat, afval en grondstoffen, energie en voedsel en gezondheid in educatieprojecten.

NME is een gemeentelijk instrument en werd in 2023 ingezet voor het realiseren van gemeentelijke beleidsdoelen en ambities.

Een band met de natuur is een voorwaarde voor duurzaam gedrag.

de Klyster

BELEIDSPLAN 2020-2024

MISSIE

NME voor alle BASISCHOOLKINDEREN in Noardeast-Fryslân en Dantumadiel

VISIE

De Klyster is dé educatie-expert die zich enthousiast en altijd in samenwerking met anderen inzet om jongeren te betrekken bij de NATUUR, het LANDSCHAP en DUURZAAMHEID in de eigen leefomgeving. En doen we door:

1. Scholen en leerkrachten te stimuleren om met leerlingen **naar buiten** te gaan en meesters en juffen te ondersteunen in hun lessen natuur- en duurzaamheidseducatie (NME).
2. Grote gemeentelijke thema's als biodiversiteit, energie, klimaat, gezond gedrag, zwerfafval, circulaire economie te vertalen in speelse schoolprojecten. Met als stip op de horizon de **Werelddoelen** (SDG's).
3. Projecten altijd dichtbij en **lokaal** aan te bieden in natuurgebieden in de buurt zoals Het Vwad, NP Lauwersland, NL Noardlike Fryske Wâlden en in **samenwerking** met gemeenten en andere groene partijen.
4. Het onderhouden van een stevig scholennetwerk, het deelnemen aan professionele **landelijke netwerken**, **deskundigheidsbevordering** van het klysterteam, en nauwe samenwerking met IVN, SBB, It Fryske Gea, Landschapsbeheer Friesland en andere groene verenigingen.

PROGRAMMA'S

1. Tweejaarlijks **Activiteitenaanbod** Basisonderwijs met excursies, duurzaamheidsprojecten, pakketten natuur in de klas en gastlessen
2. **Uitleencentrum** NME Basisonderwijs met educatief materiaal, leskisten, veldwerkmateriaal
3. Ontwikkeling **Duurzaamheidsprojecten** en **Promotie NME**

IMPACT

1. 100% van alle scholen maakt gebruik van De Klyster.
2. Het Uitleencentrum is volledig gemoderniseerd en het lesmateriaal is gekoppeld aan de Werelddoelen.
3. Alle leerlingen hebben aan het eind van hun basisschoolperiode meerdere keren meegedaan aan een groot duurzaamheidsproject.
4. Alle scholen hebben binnen de 30% vrije ruimte een plek ingericht voor NME en leren met hoofd-hart-handen.
5. Alle kinderen naar buiten! De leerlingen gaan jaarlijks op pad en ervaren hoe mooi de natuur en het landschap in regio Noordoost Friesland is.
6. Budget voor actuele/incidentele duurzaamheidsprojecten.

KERNWAARDEN

NATUURBELEVING . DUURZAAMHEID . SAMEN

3 SAMENVATTING 2023

Beleid	uitgangspunt beleidsplan De Klyster 2020-2024
Jaarthema's	- Bomen & Biodiversiteit - Natuur & Gezondheid - Campagne ik bén natuur
Bereik	100% deelname scholen 11.695 x deelname leerlingen (11.088 in 2022) De 8 provinciale NME-Centra bereikten samen 49.000 x een leerling.
Aantal scholen	47 scholen, allen lid van De Klyster
Scholennetwerk	Iedere school is lid van het NME-scholennetwerk en heeft een NME-contactpersoon afgevaardigd
Lidmaatschapsgeld	€ 35 per school + € 0,65 per leerling
Activiteiten aanbod	2 semesters met in totaal 34 activiteiten (= 2 meer dan gepland stond) Deelname € 1,- per leerling
Uitleen centrum	117 x leskist uitgeleend
De 5 toppers van 2023	Nieuw Educatieproject: Natuurpad 't Landje Theatervoorstelling: De eik was hier Campagne ik bén natuur Premiere Jeugdopera Benno over Bodemleven Moestuincoaches begeleiden Eetbaar schoolplein

Extra's in 2023

1. Ontwikkeling GDO-educatieproject biodiversiteit: Tuin met Stip
2. NHL Stenden, beoordelen eindpresentaties studenten
3. Deelname Vrijwilligersmarkt 't Bolwurk
4. Verzorgen lezing aan PKV Frisia
5. Beammen foar Elkenien, bomen planten 't Landje
6. Presentatie verzorgen werkbezoek Raadsleden Dantumadiel
7. Presentatie Raad Noardeast-Fryslân (begeleiden van Kinderburgemeester, motie watertap en lezing campagne)
8. Organisatie 15-jarig jubileum educatieproject Noardlike Fryske Wâlden
9. GDO innovatieprijs, verzorging landelijke presentatie
10. Werkbezoek D66-fractie aan Klyster
11. Deelname netwerklunch College van Gedeputeerde Staten Fryslân

In ontwikkeling 2023

Educatieproject: Biodiversiteit op Begraafplaatsen

Ontwikkeling project Klimaatadaptatie

Ontwikkeling naar tweetalig NME-Centrum (Projectleiding en uitvoer)

Nieuw beleidsplan NME 2024-2028: hiermee is geen begin gemaakt vanwege onduidelijkheid taakbeschrijvingen medewerkers

Ontwikkeling Aanbod 2024

Ontwikkeling Vogel van de Week voor alle Friese NME-centra (IVN). Hiervoor in de plaats is Educatieproject Zwerfafval ontwikkeld

Gemeentelijke financiering	€ 49.400
Externe financiering	€ 33.376,24 (scholenbijdragen, subsidies)
Begroting	€ 101.300 (verwacht te kort € 17.800)
Werkelijke uitgaven	€ 100.298,58
Verdeelsleutel:	73,44% Noardeast-Fryslân en 26,56% Dantumadiel

CMS/Website

Website + CMS in 2023 tweetalig gemaakt. Technisch ontwikkeld door Bureau Smeets. Alle pagina's vertaald en in Fries beschikbaar. Het is niet

gelukt de evaluatieformulieren naar de scholen te verzenden vanuit het CMS. Hiermee wordt volgend jaar verder gegaan. Het klantenbestand, het genereren van kengetallen, ophaal/aankondigingen Uitleencentrum, zijn niet gerealiseerd en schuiven door.

PR en Communicatie

12 nieuwsbrieven

Campagne ik bén natuur

15 x aandacht regionale pers: Omrop Fryslân, RTV NOF, Kranten

Regelmatig publicaties op website, Facebook, LinkedIn en Instagram

2x Presentatie raadsleden over de campagne Ik bén natuur

1x Deelname netwerklunch College van Gedeputeerde Staten Fryslân

Samenwerking

IVN Natuureducatie, Staatsbosbeheer, NME-Centra Friesland, Vereniging voor duurzame ontwikkelingen GDO, Zadenbibliotheek, Museum 't Fiskershúske, Om de Dobben, Hogeschool NHL Stenden, DikGroen, Freonen fan De Klyster, Primair onderwijs gemeenten Dantumadiel en Noardeast-Fryslân, Nationaal Park Lauwersland, Fryske Gea, Noardlike Fryske Wâlden, Landschapsbeheer Friesland, KidzKlix, PKV Frisia, Tryater, JOGG Sûn op eigen Grûn Dantumadiel en Noardeast-Fryslân, Pier21, Stichting 't Landje van Dokkum, De Sûkerei, Provinsje Fryslân, Botniahiem, Maatschap Bakker Ginnum

Klysterteam 22 personen

1 teamleider 28 uur per week

1 NME-coördinator 20 uur per week

6 projectmedewerkers

12 vrijwillige natuur- en wadgidsen

2 vrijwilligers Uitleencentrum / Technische Dienst

5 stagiaires Hogeschool NHL Stenden

Vrijwilligersuren

Totaal 2.713 uur Vrijwilligers inzet (vorig jaar 2.451 uur)

ZZP-uren

Totaal 962 uur ZZP inzet (vorig jaar 883)

Totaal uren

Totaal is 3.675 uur ingezet door vrijwilligers en ZZP-ers (vorige jaar 3.334)

Vrijwilligersuitjes

2

Scholing	2 teamtrainingen: jeugdbegeleiderscursus en training 't Landje 3 studiedagen: IVN-educatiesafari, GDO Tweedaagse, GDO netwerkdag
Personele zaken	Theunis Piersma toegetreden als lid Comité van aanbeveling Vrijwilliger Bertus Volbeda 10-jarig jubileum
Ondersteuningsaanvragen NME	De Klyster kreeg 29 extra aanvragen, waarvan 18 zijn gehonoreerd.
Conclusies	De Klyster blijft groeien. Dit komt overeen met het landelijk beeld. Team en overhead groeien daarmee logischerwijs ook. Hierdoor meer inzet van ZZP-ers. De Klyster heeft een sterk scholen-netwerk. Scholen waarderen De Klyster en laten dat zien door hoge deelname en positieve feedback op de activiteiten. NME = actueel. Wederom groei maatschappelijk urgente thema's die vragen om burgerlijke betrokkenheid en duurzaam gedrag (klimaat, plastic soup, bodemleven, waterkwaliteit, biodiversiteitsafname, energiecrisis). Koppeling NME-Frysk n.av. vraag uit Onderwijs in 2023 gerealiseerd. In 2023 werd de Agenda natuurinclusief 2.0 landelijk uitgewerkt voor 10 bestuurlijke en operationele beleidsdomeinen, waaronder het onderwijs. Meer aanvragen bij De Klyster. Steeds meer partijen weten De Klyster te vinden en doen een beroep op De Klyster. Niet alle verzoeken konden worden gehonoreerd ivm korte termijn, ontbreken budget, of onvoldoende kwaliteit. Vrijwilligersbeleid moet herzien. In het nieuwe beleidsplan 2024-2028 wordt actueel vrijwilligersbeleid opgenomen worden. Klyster genereert positieve nieuwsaarde voor gemeenten. Bestuurders zijn betrokken. Er verschenen 15 persberichten in de media.

4 AANBOD EN BEREIK

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van alle werkzaamheden van NME De Klyster t.b.v. de primaire doelgroep van De Klyster: het basisonderwijs.

4.1 Activiteiten 2023

Bij het bepalen van het aanbod was in 2023 het beleidsplan 2020-2024 van NME De Klyster het uitgangspunt. Net als speerpunten uit het gemeentelijk natuur- en duurzaamheidsbeleid te weten: landschapsbiografie, biodiversiteit en duurzaamheid, zwerfafval en hergebruik/circulariteit, waardevolle natuur en landschapselementen in de regio zoals: eendenkooien, Nationaal Park Lauwersland, Nationaal Landschap de Noardlike Fryske Wâlden en Werelderfgoed Het Wad en Sûn op Eigen Grûn.

Jaarthema's 2023:

- Bomen & Biodiversiteit
- Natuur & Gezondheid
- Campagne ik bén natuur

Hierop werd de keuze en de inhoud van het aanbod afgestemd.

In 2023 is **11.695** keer door leerlingen meegedaan aan een klysteractiviteit. De Klyster heeft **100%** van de scholen bereikt en veel persaadacht gekregen. De 8 provinciale NME-Centra bereikten samen 49.000 keer een leerling.

De Klyster heeft 34 activiteiten aangeboden. Al deze activiteiten zijn daadwerkelijk uitgevoerd.

Het aanbod werd gecommuniceerd via de website, nieuwsbrief, posters voor in de klas, ieder semester een activiteitenboekje, social media.

Twee keer per jaar ontvangen leerkrachten het activiteitenboekje met natuuractiviteiten.

Klyster

NME-Centrum Noardeast-Fryslân/Dantumadiel

2023 ACTIVITEITEN VOORJAAR/ZOMER

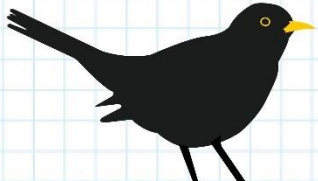
	Kosten per leerling	GR. 1/2	GR. 3/4	GR. 5/6	GR. 7/8
EXCURSIES/NAAR BUITEN					
Voorjaarswandeling	1,00		x	x	
Maskerbij-bende	1,00			x	x
Struinen op het Wad	1,00		x	x	
Fisken op Raais	1,00			x	
Natuuravontuur	1,00	x	x	x	
Pykje Fjouwer beleefpad	1,00	x	x		
't Wad op	1,00			x	x
NIUW: Natuurbeleefpad 't Landje	1,00		x	x	
GASTLES/DOELES					
Zaaien in de klas + moestuinpakket	1,00	x	x	x	
Hommels	1,00				x
Dieren in de klas	1,00	x	x	x	x
NATUUR IN DE KLAS					
Vlinders (ei-rups-pop-pakket)	1,00	x	x	x	x
Kuikentjes (broedmachine)	1,00			x	x
OVERIG/ PROJECT					
De eik was hier	3,00			x	
- Theatervoorstelling in klas en op plein					
- Natuursafari					
Zwerfafval - Himmeldei	0,00		x	x	x
Buitenlesdag 4 april 2023	0,00	x	x	x	x

VOOR MEER INFORMATIE EN OPGAVE:
WWW.KLYSTER.NL
Tel. 06-44085063

Voorjaarsaanbod scholen 2023, 1e semesters met 17 activiteiten en 7.836 x deelname

Klyster

NME-Centrum Noardeast-Fryslân/Dantumadiel

2023 ACTIVITEITEN NAJAAR/WINTER

	Kosten per leerling	GR. 1/2	GR. 3/4	GR. 5/6	GR. 7/8
EXCURSIES/NAAR BUITEN					
't Landje Herfstontdepad	1,00		x	x	
Veenkloosterbos	1,00		x	x	
Herfstwandeling Tolhuispark of Driesumer Bos	1,00	x	x		
Egelpad	1,00	x	x		
't Wad op	1,00			x	x
Struinen op het wad	1,00		x	x	
Flessenpost	1,00			x	x
Heksjespad	1,00	x	x		
GASTLES/DOELES					
Eendenkooien (gastles + excursie eendenkooi)	1,00			x	x
Welterusten bolletjes (gastles + bollen planten)	1,00	x			
Natuurfotografie KidzFlix (gastles + buiten fotograferen)	1,00			x	x
NATUUR IN DE KLAS					
Braakballen pluizen	1,00		x	x	x
OVERIG/ PROJECT					
Campagne ik bèn natuer	0,00	x	x	x	x
Noardlike Fryske Wâlden + Veldwerkdag	1,00				x
Boomfeestdag	1,00			x	x
Berneboekewike Fryske Duorsumme Foarlêdsdei	0,00				x
Zwerfafval + Himmeldei	0,00	x	x	x	x

VOOR MEER INFORMATIE EN OPGAVE:
WWW.KLYSTER.NL
Tel. 06-44085063

Najaarsaanbod scholen 2023, 2e semesters met 17 activiteiten en 3.859 x deelname

TOTAAL 11.695 LEERLINGEN IN 2023

Bereik 1^e semester voorjaar/zomer 2023

Excursie / Activiteit	Aantal keer	Leerlingen
Struinen op het wad	15 groepen	280
Natuuravontuur	18 groepen	414
't Wad op	09 groepen	203
Zaailessen	09 groepen	313
Fisken op Raais	09 groepen	186
Hommelproject	09 groepen	181
Kikkerdril	25 groepen	541
Voorjaarswandeling Geastmerbosk	03 groepen	50
Nationale Buitenlesdag	12 groepen	1.436
Himmeldei + gastles	15 groepen	1.090
Voorstelling De Eik was hier Tryater + gastles	17 groepen	326
Campagne ik bén natuur	07 groepen	950
Dieren in de klas	20 groepen	390
Pykje Fjouwer by de boer	13 groepen	350
Kuikentjes in de klas	12 groepen	289
Maskerbij-bende	02 groepen	42
Moestuin coaching/Eetbaar plein	03 groepen	420
Natuurpad 't Landje	18 groepen	375
		Totaal:
		7.836

Bereik 2e semester najaar/winter 2023

Excursie / Activiteit	Aantal keer	Leerlingen
Herfstwandeling Veenkloosterbos	12 groepen	271 v
Herfstwandeling Tolhuis- park of Driesumerbosk	11 groepen	195 v
Eddie Egelpad	07 groepen	129 v
Campagne ik bén natuur	05 groepen	767 v
Flessenpost natuur en poëzie	03 groepen	46 v
Natuurpad 't Landje	13 groepen	280 v
Welterusten bolletjes	08 groepen	172 v
Eendenkooien + gastles	05 groepen	108 v
Noardlike Fryske Wâlden	16 groepen	393 v
Voorleesactie dag v.d. duurzaamheid	04 groepen	125 v
Boomfeestdag	02 groepen	56 v
Struinen op het Wad	05 groepen	113 v
't Wad op	05 groepen	115 v
Uilenballen pluizen id klas	14 groepen	305 v
Himmeldei	03 groepen	185 v
Heksjespad	10 groepen	208 v
KidzKlix	05 groepen	115 v
Jeugdopera Benno*	07 groepen	276 v
*= extra activiteit		Totaal:
		3.859

Uitgelicht: de 5 toppers van 2023

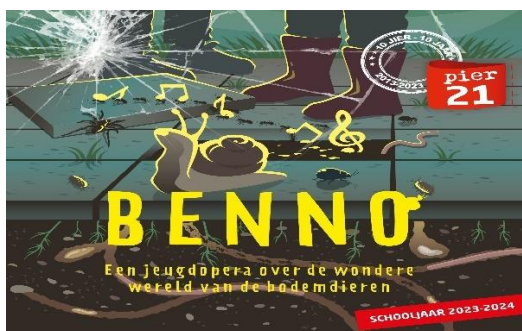
In samenwerking met Tryater verzorgde De Klyster theatervoorstelling De Eik was hier op het schoolplein + een verwerkingsles over bomen. Bereik 17 scholen.

Drie moestuincoaches van De Klyster worden ingeschakeld bij 3 scholen en maken een begin met voedseleducatie.

In samenwerking met 't Landje ontwikkelde De Klyster een voorjaars- en najaarsbeleefpad. 655 leerlingen deden mee.

I.s.m. Pier21 ging Jeugdopera Benno over de wondere wereld van bodemdieren in première bij De Klyster (276 leerlingen).

Topproject 2023 was de campagne ik bèn natuer waarin de kinderen leerden dat we niet zonder de natuer kunnen en als mens onderdeel van de natuer zijn. In samenwerking met GGD, Sûn op Eigen Grûn Dantumadiel en Noardeast-Fryslân.

4.2 Uitleen Centrum 2023

In 2023 konden scholen leskisten, veldkisten en educatiepakketten online boeken en 3 weken lenen. De Klyster beschikt over een haal- en brengservice. Iedere woensdag brengt/haalt een vrijwilliger het materiaal naar de scholen. Iedere donderdag wordt het materiaal nagekeken en aangevuld.

De vrijwilligers gaven aan behoefte te hebben aan een planbord om inzichtelijk te hebben waar het materiaal zich bevindt. Hieraan zal volgend jaar gehoor gegeven worden.

In februari 2023 ontving De Klyster subsidie van de Provincie Fryslân om alle leskisten tweetalig te maken. De aanleiding is dat alle Friese scholen in 2030 taalprofiel A gehaald moeten hebben. Dit is vastgelegd in het Taalplan Frysk van de provincie Fryslân. De reden dat De Klyster hiermee aan de slag is gegaan is gelegen in het feit dat natuer en taal onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Natuer en taal maken deel uit van je identiteit. Dit betekende dat alle docentenhandleidingen en materialen in het Fries vertaald en gedrukt moesten worden. Het doel was om in 2024 het eerste tweetalige NME-Centrum van Friesland te kunnen worden. De projectleiding was in handen van de teamleider en de praktische uitvoering van een projectcoördinator.

Voor 1 december werd de financiële verantwoording richting de Provinsje Fryslân geschreven. Het doel was om 50 leskisten ook in het Fries beschikbaar te hebben inclusief de website. **Dit doel is in 2023 behaald.** Het project heeft € 19.165 gekost en de kosten zijn gedragen door subsidie van de Provinsje Fryslân.

Haal- en brengservice educatief materiaal.

It materiaal moat allegearre oerset wurde yn it Frysk.

4.3 In Ontwikkeling 2023

Regeren is vooruit zien. In 2023 werden de volgende projecten voorbereid en ontwikkeld.

Biodiversiteit Begraafplaatsen

Gemeentelijke beleidsafdeling Groen had subsidie voor het meer biodivers inrichten van gemeentelijke begraafplaatsen. De Klyster ontwikkelde hierbij het educatieve programma. In 2023 startte de voorbereidingen en werden de eerste 2 scholen geworven voor de begraafplaatsen van Mitselwier en Burum. Als voorproefje werden in 2023 alvast 1.850 bloembollen op de begraafplaatsen geplant.

Groot Zwerfafval project

In samenwerking met afdeling Afval van de Gemeenten Noardeast en Dantumadiel werd in november 2023 gestart met de voorbereiding van een groot project over het scheiden van Afval en Zwerfafval voor het basisonderwijs. Voorjaar 2024 moet dit project met gastlessen op 25 scholen zijn beslag krijgen.

Frysk en NME

Skoallen moatte wurkje oan harren taalprofyl foar Frysk. Om't Frysk en NME mei elkoar ferbûn binne lizze hjir moaie kânsen foar it ûnderwiis en jou it fak NME yn it Frysk. Yn febrewaris 2023 joech de Provinsje grien ljocht en op 1 desimber wie al it materiaal oersetten yn it Frysk en de webside twatalich. Yn 2024 sil de iepening plakfine fan [it earste folslein twatalige NME-Sintrum fan Fryslân](#).

Beleidsplan NME 2024-2028

In de nieuwe organisatiestructuur heeft NME-beleid in beide gemeenten een plaats. Het opstellen van een nieuw NME-beleidsplan wordt in 2024 opgepakt evenals het opstellen van een nieuwe Overeenkomst tussen de gemeenten Dantumadiel en Noardeast-Fryslân m.b.t. De Klyster.

4.4 Ondersteuningsaanvragen derden

Ook dit jaar kwamen weer meerdere verzoeken binnen bij De Klyster om ondersteuning en samenwerking. De afgelopen jaren werd al opgemerkt dat ieder jaar meer partijen De Klyster weten te vinden. Men wil graag het netwerk van De Klyster gebruiken om een boodschap bij de scholen te brengen.

Opvallend hierbij is dat De Klyster pas laat betrokken wordt in het proces en dat de aanvragers weinig of geen budget ter beschikking hebben. Het NME-Centrum kreeg **29 verzoeken** om ondersteuning, advisering en/of samenwerking. De Klyster heeft **18 verzoeken gehonoreerd** dan wel ingepast in het bestaande programma.

5 Personeelszaken - Team

Het jaar 2023 was een pracht jaar voor het team. Scholen gaven zich massaal op voor activiteiten en ook de uitleen liep goed. We bereikten 11.695 x leerlingen. Nog nooit zaten de excursies zo vol.

De natuurgidsen konden in het voorjaar weer volop met leerlingen op excursie en ook de gastdocenten waren weer welkom in de klas. Door een groep educatiespecialisten werd hard gewerkt aan het “verfriezen” van De Klyster.

We namen als team afscheid van Fernanda de Zwart die binnen de gemeenten een nieuwe job als energiecoach kreeg.

Naast het klysterteam functioneerden de [stifting Freonen fan De Klyster](#), met daarin 5 bestuursleden + de teamleider van De Klyster. De stifting Freonen was penvoerder voor het subsidietraject rond biodiversiteit op begraafplaatsen en vergaderde 3 keer in 2023.

Daarnaast vervulde het [Comité van Aanbeveling](#) in 2023 de ambassadeursfunctie. Op 24 februari 2023 trad Prof. dr. Theunis Piersma toe tot het comité van Aanbeveling. Hij nam de plaats in van wijlen Johan de Jong.

Bestuur Freonen fan De Klyster vlnr: Marjolein Staal, Durk Holwerda, Bertus Mulder, Sippy Tigchelaar, Oege Jan Leegstra, Thom Feddema

Professor dr. Theunis Piersma, hoogleraar trekvoegecologie, nieuw lid Cie v Aanbeveling

Samenstelling

In 2023 bestond het team uit 22 personen: 2 personen in vaste dienst, 6 op projectbasis en 12 vrijwilligers. In totaal was de vrijwilligersureninzet 2.713 uur en de ZZP-inzet 962.

Ook dit jaar ondervond De Klyster dat het steeds lastiger wordt om gekwalificeerde vrijwillige natuurgidsen te vinden. Dit is ook landelijk het beeld en punt van aandacht. De trend is een verschuiving naar professionals. Dit heeft direct gevolgen voor het werkbudget. Het werven van vrijwilligers die hand- en spandiensten verrichten lukt daarentegen wel goed.

Stagiaires

In juli 2023 rondten vier van de vijf studenten van de verkorte Pabo van hogeschool NHL-Stenden hun stage bij De Klyster af. Zij ontwikkelden ieder een leskist voor het uitleencentrum. De Klyster was aanwezig bij de presentatie van hun product. De studenten hebben een mooie bijdrage aan het uitleencentrum achtergelaten: leskist De Wolf, leskist De Paardenbloem, leskist Bramen en leskist De Zeehond. De leskist Vlinders zal in 2024 afgerond worden.

Deskundigheidsbevordering Klysterteam

In 2023 hebben 1 natuurgids en 1 projectmedewerker de Jeugdbegeleiderscursus van het IVN gevolgd. De training voor de excursie 't Landje van Dokkum werd door 5 vrijwilligers gevolgd. Verder werd de GDO Kennisdag, GDO-tweedaagse, en de Educatiesafari door de NME-professionals gevolgd.

Stagiaires maken leskisten voor De Klyster

Jurjen volgde jeugdbegeleiderscursus en Bertus vierde 10-jarig jubileum.

Teambuilding

In januari en februari 2023 werd met iedere medewerker een evaluatiegesprek gevoerd. In dit gesprek werd teruggeblikt en vooruit gekeken. De evaluatieformulieren van de scholen konden helaas niet worden uitgedeeld, omdat het CMS nog niet werkte. Iedere gids kreeg een uitdraai van zijn of haar persoonlijke bereik qua aantal leerlingen. Het is belangrijk om een keer per jaar de tijd te nemen om met elkaar van gedachten te wisselen.

In 2023 werden twee teamuitjes en één koffieochtend georganiseerd. Tijdens de uitjes was er volop gelegenheid om elkaar te zien en te spreken. Marjolein Staal vertelde tijdens deze uitjes ook over de nieuwste ontwikkelingen in NME-land.

Op 14 juli werd een teamuitje georganiseerd bij restaurantboerderij De Omleiding. Vrijwilligers en ZZP-ers gingen het water op met kano, supboard of boot en ontvingen een klysterhanddoek. Na afloop stond het buffet klaar.

Tijdens de kerstborrel op 20 december 2023 werd een pubkwis gespeeld. Alle natuurgidsen, vrijwilligers en medewerkers waren aanwezig. De nieuwe coördinator van eenheid RBP van de gemeente kwam zich voorstellen en maakte kennis met het team. Na de kwis werd gezamenlijk gegeten en was er voor het hele team een biologisch kerstpakket.

Klysterteam 2023. Yvonne de Beer ontbreekt op de foto.

Prijswinnaar natuurplekwis vrijwilliger Olga.

Organisatieverandering en Ontvlechting

In 2023 zijn de gemeenten Noardeast-Fryslân en Dantumadiel ambtelijk ontvlochten. Deze operatie vergde veel van bestuur en personeel. Besloten werd dat De Klyster het beleid en de natuur en milieueducatie voor beide gemeenten zal blijven verzorgen. De NME-teamleider heeft verschillende gesprekken hierover gevoerd en het opnieuw formaliseren van de Samenwerkingsovereenkomst besproken. Hier is een begin mee gemaakt en dit zal zijn beslag krijgen in 2024.

6 PR en Communicatie

NME De Klyster was in 2023 op alle fronten goed zichtbaar. NME creëerde voor beide gemeenten positieve nieuwswaarde.

Yn 2023 waarden ek de tariedings troffen foar de iepening fan it earste folslein twatalige NME-Sintrum fan Fryslân. Dit betsjutte ek oandacht foar de sichtberens fan de Fryske taal. Hjirfoar waard kontakt lein mei de Afûk en de taalstipers fan de gemeenten.

Nieuwsbrief

In 2023 verschenen 12 nieuwsbrieven. Bij elke nieuwsbrief zat als bijlage een NME-doeblad, waarmee de leerkracht even 10 minuten met de leerlingen naar buiten kon gaan.

De nieuwsbrief heeft een oplage van ongeveer 500 personen en werd verspreid onder: schoolteams van de 47 basisscholen, samenwerkingspartners en contacten, bestuurders en raadsleden van gemeente, het klysterteam, de freonen fan De Klyster.

Scholennetwerk

De Klyster onderhoudt in 2023 haar scholennetwerk. Iedere school vaardigde weer een NME-contactpersoon af. Via de NME-contactpersoon werd het schoolteam en de schooldirectie op de hoogte gehouden van de klysteractiviteiten.

Daarnaast waren alle 47 scholen in 2023 actief lid van De Klyster. Het lidmaatschap kostte € 35 per school en € 0,60 per leerling. Hiervoor konden de scholen gratis gebruik maken van het Uitleencentrum en tegen betaling van € 1 euro per leerling deelnemen aan excursies en projecten.

Pers en media

Regelmatig besteedde de regionale pers aandacht aan klysteractiviteiten. RTV NOF kwam opnames maken bij De Klyster. In pers en media was voor 15 activiteiten aandacht. O.a. voor het jubileum van educatieproject Noardlike Fryske Wâlden, Campagne Ik bén Natuur, Duurzame Voorleesdag, en de Boomfeestdag.

In Fan it Hûs, het wekelijkse infoblad van de gemeente Noardeast-Fryslân, werd regelmatig aandacht besteed aan klysterprojecten.

Wethouder Soepboer en kinderburgemeester Ruben spreken tijdens 15-jarig jubileum Project Noardlike Fryske Wâlden. RTV NOF maakte een reportage. Ook in schrijvende pers hiervoor veel aandacht.

Burgemeester Kramer doet in mei aftrap van de Campagne ik bén Natuur. Ruime aandacht in pers en media.

Burgemeester Agricola leest voor uit “Stien wurdt Grien” en gaat daarna met leerlingen het schoolplein een beetje groener maken door planten en struiken te planten. De pers was ter plaatse.

Website en CMS

2023 stond vooral in het teken van het technisch tweetalig maken van de website. Daarnaast werd er gewerkt aan de doorontwikkeling van de website en de CMS-webapplicatie van De Klyster. Bureau Jeroen Smeets beet zich vast in de Fryske klus en zette de doorontwikkeling van het CMS voort.

Het doel om ook een Friese kant van de website te hebben is gehaald. Volgend jaar zal de Fryske kant van de website actief en zichtbaar worden.

Het is nog niet gelukt om de evaluatieformulieren geautomatiseerd te verzenden. De klus zal in 2024 worden voortgezet.

Lezingen en presentaties

Met regelmaat werd De Klyster gevraagd om een lezing/voorlichting te verzorgen over NME. In 2023 heeft De Klyster hier 8 keer gehoor aan gegeven. Zo bracht een delegatie van D’66 een werkbezoek aan De Klyster, werd een presentatie verzorgd bij het werkbezoek van raadsleden van Dantumadiel en Noardeast-Fryslân en hield De Klyster een pitch tijdens de GDO-kennisdag.

De vraag naar lezingen over NME wordt ieder jaar groter. Het goed voorbereiden en het verzorgen zelf kost veel tijd. We zullen ons moeten beraden over hoe we hier in de toekomst mee om willen/kunnen gaan.

Betrokken bestuurders

Bestuurders van de gemeenten Dantumadiel en Noardeast-Fryslân waren in 2023 actief betrokken bij De Klyster. Burgemeesters en wethouders gaven acte de présence bij o.a. Duurzame voorleesdag, Boomfeestdag en de aftrap van de Campagne ik bèn natuor.

Tisdei 12 desimber 2023 is it **Kolleezje fan Deputearre Steaten Fryslân** “op paad” west troch de regio Noordoost Fryslân, om harren te ferdjipjen yn projekten en netwurken yn dizze regio.

Op it programma stie in lunch mei in ôffurdiging fan ferskate maatskiplike organisaasjes út ‘e regio. Foar dizze ‘walking lunch’ wie De Klyster frege om mei Deputearren en Kommissaris fan de Kening Arno Brok yn petear te gean oer de ûntjouwingen op it gebiet fan NME. De leden toande har hiel belutsen en ek de wearde fan de provinsjale stipe foar De Klyster troch it Iepen Mienskip Fûns kaam oan ‘e oarder.

Commissaris van de Koning Arno Brok in gesprek met Marjolein.

Wethouder Hanneke Jouta helpt bij de Boomfeestdag.

Burgemeester Agricola in gesprek over duurzaamheid.

Burgemeester Kramer en kinderburchmeester Ilsa Leffring met groep 8 van CBS De Regenboog Dokkum Foto De Klyster

Aftrap ‘ik bèn natuor’

Bij CBS De Regenboog in Dokkum sloten de leerlingen van groep 8 vrijdag de dag af met een feestelijk moment. Burgemeester Kramer en kinderburchmeester Ilsa Leffring gaven namelijk gezamenlijk het startschot voor de campagne ‘ik bèn natuor’.

DOKKUM De campagne ‘ik bèn natuor’ is gericht op alle basisscholen in Noardeast-Fryslân en Dantumadiel en een gemeentelijk samenwerkingproject van NME-Centrum De Klyster en JOGG Súd op eigen Grin waarbinne getoedheid en natuor saamen kommen. Kinderburchmeester Ilsa Leffring opende de middag met een presentatie waarin ze dúdlik makke dat bet bedúnklich is om stil te staan bij wat we nodig heb-

ben om gezond en gelukkig te leven. In de basis is dat: eten, drinken, slapen en bewegen. „It is goed om te witten wij linderdief fan de natuor binne, want saamens is de ierde fan jim,” wurdde-lik Kramer nóg maar eens na Ilsa haar presentatie. „It is hiel simpel: de ierde jout ús fruchtere grin, drinkwetter, skjinne lucht en vitamine Groeni: griene bitenromte om te bewegen en ja rêb te kommen.” Groep 8 van leer-

kracht Robert Atema en Hinke de Vries ging vervolgens buiten op zoek naar kleine natuorschatten. Ook de burchmeester en raadsleden Bouwina van Dellen en Ruurd-Jan Torenma gingen mee speuren. De gevonden plantjes en bodemdierjes werden vervolgens in de klas nagetekend op de ‘ik bèn natuor’-poster. De campagne voor het onderwijs bestaat út een excursie met beweging en een mo-

ment van rust, het eten van een appel en het drinken van fris drinkwetter. Bewustweding dat de natuor ons alles gjeft is bet doel van de campagne. „Daar mag je als kind ouder of leerkracht, best wel eens 10 minútjes bij stil staan,” zegt Marjolein Staal teamleider van het centrum voor natuor- en milieueducatie De Klyster. „Alle basisscholen in de beide gemeenten kunnen mee doe-

Burgemeester Kramer trapt campagne af in Dokkum.

Financiën

De begroting 2023 voor De Klyster was € 101.300. Dit bedrag was opgebouwd uit de gemeentelijke bijdrage van € 49.400 euro + € 17.800 (te verwachten te kort door prijsstijging en groei) + € 34.100 te verwachten extern budget. In het boekhoudsysteem 2023 van De Klyster werden alle kosten bijgehouden. Alle uitgaven en inkomsten werden voor akkoord getekend door de teamleider van De Klyster in Key2Financien. De Klyster bediende in 2023 de gemeenten Dantumadiel en Noardeast-Fryslân en werd door beide gemeenten naar rato gefinancierd. De personeelskosten vallen buiten dit werkbudget.

Inkomsten en uitgaven 2023

Inkomsten			
Werkbudget gemeente	Bijdrage Noardeast-Fryslân (73,44 %)	36.279,36	
	Bijdrage Dantumadiel (26,56%)	13.120,64	
			49.400,00 +
Externe inkomsten	Bijdragen scholenlidmaatschap	5.377,95	
	Bijdragen scholen aanbod semester 1 en 2	6.427,00	
	Subsidie Provinsje Fryslân	19.165,05	
	Inkomsten project Noordelijke Fryske Wâlden	2.406,24	
			33.376,24 +

	Totaal		82.776,24
Uitgaven	Administratie, overig	5.097,48	
	Exploitatie	9.744,24	
	Website	2.468,40	
	Pr, Voorlichting, Communicatie	6.500,82	
			23.810,94 +
Aanbod Scholen	Uitleencentrum	8.739,85	
	Aanbod NME-activiteiten incl natuurvrijwilligers/ZZPers	41.830,66	
	Projecten incl vrijwilligers/ZZP-ers	19.165,05	
			69.735,56 +
Vrijwilligers	Vrijwilligerskosten, workshops, uitjes	6.752,08	6.752,08 +

	Totaal		100.298,58
Ingecalculeerde budgetoverschrijding			17.522,34-
			82.776,24

Opmerkingen bij financiën 2023

- De vrijwillige inzet in 2023 bedroeg 2.713 uur. Deze uren vormen een essentiële bijdrage aan de werkzaamheden van De Klyster en zijn niet in geld uit te drukken.
- Vrijwilligers ontvingen de wettelijk toegestane vrijwilligersvergoeding van € 5 per uur.

- Het externe budget bestond uit inverdiengeld/subsidie/inkomsten lidmaatschap en deelname scholen. Van Prov. Frsl is € 19.165 subsidie ontvangen. In 2023 werd € 33.376,24 extern binnengehaald.
- In de begroting 2023 werd aangegeven dat het werkbudget niet toereikend zou zijn en er een te verwachten overschrijding van ongeveer € 17.800 zou plaatsvinden. Dit was in de trend van de ontwikkeling en groei deelname scholen, de gestegen exploitatiekosten, en de algehele prijsstijging. Vooruitlopend op komende jaren heeft De Klyster middels de PPN een structurele verhoging van totaal € 20.000 aangevraagd. Deze is voor 2024 structureel gehonoreerd door beide gemeenten naar rato. Voor 2023 werd afgesproken dat de te verwachten overschrijding binnen de marge zou worden aangemerkt.
- Scholen deden in 2023 zoals verwacht vaker mee aan activiteiten. Dit verklaart onder meer hogere kosten. Dit heeft op de kosten voor alle posten een direct effect. Immers meer excursies -> is meer kosten aan natuurgidsen -> is meer kosten aan materiaal -> is meer kosten aan vrijwilligers.
- De binnengehaalde inkomsten extern bedroegen € 33.376,24.
- Algemene conclusie: De Klyster had een goede inschatting gemaakt van de te verwachten kosten voor 2023 en een kloppende begroting.

8 Conclusies 2023

De Klyster blijft groeien. Dit komt overeen met het landelijk beeld. Team en de overhead groeiden daarmee logischerwijs ook. Door inschakeling projectmedewerkers konden de voorgenomen plannen worden uitgevoerd.

De Klyster heeft een sterk scholen-netwerk. Scholen waarderen De Klyster en laten dat zien door hoge deelname en positieve feedback op de activiteiten.

NME is actueel. Wederom groei maatschappelijk urgente thema's die vragen om betrokken burgerschap en duurzaam gedrag.

Integraliteit De Klyster speelde in op het belang van de koppeling van gemeentelijke duurzaamheidsdoelen binnen de verschillende beleidsterreinen. Dit leverde positieve PR op en interne samenwerking/versterking. Voorbeelden waren in 2023 de koppeling NME-Frysk en de koppeling NME-Gezondheid.

Meer ondersteuningsaanvragen bij De Klyster. Steeds meer partijen weten De Klyster te vinden en doen een beroep op De Klyster. Partijen intern en extern doen een beroep op De Klyster. Qua capaciteit is minimaal ruimte om op dergelijke verzoeken in te gaan. Daar waar het kon is ingesprongen door te koppelen aan bestaande projecten.

Vrijwilligersbeleid moet herzien. Nu de gemeenten ontvlochten zijn en nieuwe organisatievorm hebben zal ook gekeken moeten worden naar het vrijwilligersbeleid. In het nieuwe beleidsplan moet actueel vrijwilligersbeleid opgenomen worden.

Klyster genereerde positieve nieuwsaarde voor gemeenten. Bestuurders zijn wederom betrokken geweest bij De Klyster en de pers kwam hier op af. Er verschenen 15 persberichten van De Klyster in de media.

De Klyster was in 2023 een succesvol gemeentelijk instrument dat ingezet werd bij het behalen van meerdere gemeentelijke doelstellingen op het gebied van duurzaamheid, groen en gezondheid.

